

Examen VWO 2019

kunst

beeldende vormgeving - dans - drama - muziek - algemeen

tijdvak 2

woensdag 19 juni

13.30 - 16.30 uur

Vergeet niet je op te zetten!

Klik op 'Start' om te beginnen.

Tijdens het examen kun je de volgende knoppen gebruiken:

 ingesproken tekst

 regelen van het volume

 uitleg van het programma

  ga een pagina terug of verder

  ga naar het begin of het einde van het examen

Voor het openen van bronnen gebruik je de volgende knoppen:

 afbeelding

 geluidsfragment

 tekst

 filmfragment

 filmfragment vergroten. Je kunt ook dubbelklikken op de film voor het vergroten.

 filmfragment verkleinen. Je kunt ook dubbelklikken op de film voor het verkleinen.

Hiernaast kun je testen of het beeld en geluid goed functioneren.

Dit examen bestaat uit 3 blokken met in totaal 33 vragen.
Voor dit examen zijn maximaal 66 punten te behalen.
Voor elke vraag staat hoeveel punten met een goed antwoord behaald kunnen worden.

Blok 1: Exotische invloeden op de kunst in de Middeleeuwen en de Gouden Eeuw

Blok 2: Amerikaanse jazz in de jaren '20 en '30 van de twintigste eeuw

Blok 3: Emancipatie in het Nederlandse theater

Bij het beantwoorden van de vragen maak je gebruik van de aangeboden bronnen. Tevens wordt een beroep gedaan op je eigen kennis.

Geef niet meer antwoorden (redenen, voorbeelden e.d.) dan er worden gevraagd. Als er bijvoorbeeld twee redenen worden gevraagd en je geeft meer dan twee redenen, dan worden alleen de eerste twee in de beoordeling meegeteld.

Blok 1 Exotische invloeden op de kunst in de Middeleeuwen en de Gouden Eeuw

Dit blok gaat over de San Marco basiliek in Venetië, de reis van Marco Polo, muziek en schilderkunst uit de Gouden Eeuw en de installatie *Disorient* van Fiona Tan uit 2009.

De evangelist Marcus is sinds de negende eeuw patroonheilige van de stad Venetië. Het onderwerp van een aantal mozaïeken in de San Marco basiliek is de legende over de verplaatsing van de relieken van de heilige Marcus van Alexandrië naar Venetië. Deze verplaatsing werd destijds niet gezien als diefstal, maar als een rechtmatige daad, zo blijkt uit verschillende elementen uit de legende.

(2p) Geef voor twee elementen uit de legende aan hoe de rechtmatigheid van de daad daaruit blijkt.

Op afbeelding 5 zie je de toepassing van de ogee-boog (puntboog) in een van de portalen van de San Marco. De toepassing van deze specifieke boogvorm is bijzonder, want deze kwam in de West-Europese architectuur (vrijwel) niet voor.

(1p) Geef een verklaring voor de toepassing van de ogee-boog in dit portaal.

De ogee-boog wordt beschouwd als kenmerk van de Venetiaanse gotiek. Aan het eind van de middeleeuwen werd deze boogvorm ook populair in de Engelse gotiek.

(1p) Geef aan de hand van een kenmerk van de ogee-boog aan waardoor deze goed aansluit bij de gotische stijl.

Het portaal op afbeelding 5 is zowel versierd met dierfiguren als met geometrische patronen. In het Christendom hebben er vanaf de vroege middeleeuwen discussies plaatsgevonden over het wel of niet toestaan van afbeeldingen in de christelijke kunst.

Een van de tien geboden in de Bijbel is: "Maak geen godenbeelden, geen enkele afbeelding van iets dat in de hemel hierboven is of van iets beneden op de aarde of in het water onder de aarde".

Een argument vanuit de Kerk ter ondersteuning van dit verbod was dat een afbeelding een inferieure weergave is van Gods schepping.

- (3p) - Geef nog twee argumenten (vanuit de Kerk) ter ondersteuning van dit verbod in de Bijbel.**
- **Geef vervolgens een voor de Kerk belangrijk argument om afbeeldingen wél toe te staan.**

In de dertiende eeuw trok de Venetiaanse handelsreiziger Marco Polo naar het Verre Oosten. Afbeelding 8 is een miniatuur uit het *Livre des merveilles du monde*. In de tekst bij deze miniatuur wordt een zware tocht door een onherbergzaam gebied in het Verre Oosten beschreven. De miniaturist heeft drie vreemde wezens toegevoegd, die in de tekst niet worden genoemd.

Het bestaan van dergelijke wezens werd door de middeleeuwer niet in twijfel getrokken.

(2p) Geef twee verklaringen voor het feit dat een middeleeuwer het bestaan van dergelijke wezens NIET in twijfel trok.

De miniatuur op afbeelding 9 is eveneens afkomstig uit het *Livre des merveilles du monde*, en diende ter illustratie van een tekst over een feest aan het hof van de Grote Kahn. De tekst bevat, behalve dat alle feestgangers witte kleding droegen, geen verdere beschrijving van het feest.

De miniaturist heeft onder andere dansende mensen verbeeld.

(2p) Beschrijf twee aspecten van de voorstelling waaruit blijkt dat het om een dans gaat. Laat de aanwezigheid van een muzikant buiten beschouwing.

Waarschijnlijk baseerde de miniaturist deze scène op feesten aan de hoven zoals die destijds in Zuid-Frankrijk en Noord-Italië plaatsvonden. Dans kwam destijds niet voor in religieuze vieringen, doordat de Kerk in de middeleeuwen afwijzend stond tegenover dans.

(2p) Geef twee redenen waarom de Kerk dans afwees.

In de eeuwen na Marco Polo werd reizen naar het Verre Oosten gangbaarder. In de zeventiende eeuw werden er vanuit de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden door de Verenigde Oost-Indische Compagnie (VOC) vele handelsreizen ondernomen. Behalve scheepslieden, soldaten en afgezanten van de VOC, ging er soms ook een kunstenaar mee op zo'n reis.

Op afbeelding 10 zie je aquarellen die de kunstenaar Andries Beeckman maakte in Indië (het huidige Indonesië) tussen 1653 en 1657. Zowel de voorstelling als de vormgeving sluit aan bij de functie van deze aquarellen.

- (3p) - Geef eerst aan wat de functie van dergelijke aquarellen was.**
- **Geef vervolgens voor zowel de VOORSTELLING als voor de VORMGEVING aan op welke manier ze aansluiten op deze functie.**

Op afbeelding 11 zie je *Het kasteel van Batavia* dat Beeckman in Amsterdam maakte, enkele jaren na zijn terugkeer uit Indië. Dit werk werd aangekocht door de Amsterdamse bestuurskamer van de VOC.

Het kasteel van Batavia past in de Hollandse schildertraditie in de Gouden Eeuw.

(2p) Geef twee kenmerken van deze schildertraditie die in dit schilderij te zien zijn.

Uit de liedcultuur van de Hollandse Gouden Eeuw zijn vele liederen bekend die de reizen van de VOC tot onderwerp hadden. In geluidsfragment 1 hoor je het slot van het *Oost Indisch Vaarders Lied* in een uitvoering door het ensemble Camerata Trajectina.

In de tekst van het lied (tekst 3) is er sprake van een wending in het laatste couplet ten opzichte van de voorgaande coupletten. Camerata Trajectina heeft ervoor gekozen om deze wending te ondersteunen in de muziek.

(2p) Geef aan welke wending plaatsvindt in de liedtekst en beschrijf op welke manier deze wordt ondersteund in de muziek.

Het *Oost Indisch Vaarders Lied* diende, behalve ter vermaak, ook ter lering. Deze functie van kunst is typerend voor de cultuur van de Republiek in de zeventiende eeuw.

(2p) Leg uit waarom het typerend is voor de cultuur van de Republiek dat kunst 'ter lering' diende. Geef vervolgens aan welke les er spreekt uit het *Oost Indisch Vaarders Lied*.

Voor de beeldende kunst-biënnale van Venetië in 2009 maakte Fiona Tan de video-installatie *Disorient*. Tekst 4 gaat over deze installatie. In filmfragment 1 zie je hoe een bezoeker (met koptelefoon op) in een tentoonstellingszaal tussen de twee filmprojecties loopt.

Een van de thema's in *Disorient* is de Westerse beeldvorming van het Verre Oosten. Over deze installatie werd geschreven dat Fiona Tan het onvermogen toont van 'het Westen' om zich werkelijk te verplaatsen in het wezen van 'het Oosten'.

- (2p) Leg uit op welke manier dit onvermogen wordt verbeeld**
- in de film van de wonderkamer en
  - in de installatie als geheel.

Blok 2 Amerikaanse jazz in de jaren '20 en '30 van de twintigste eeuw

Dit blok gaat over de Amerikaanse jazzmuziek en dans in de jaren '20 en '30 van de twintigste eeuw en over de rol van de Cotton Club.

De New Yorkse jazzmuzikant Paul Whiteman organiseerde in 1924 een concert, getiteld *An Experiment in Modern Music*. Op het programma stonden speciaal voor deze gelegenheid geschreven bewerkingen van jazznummers. Het concert vond plaats in een klassieke concertzaal. Het affiche (afbeelding 1) beloofde 'nieuwe, typisch Amerikaanse composities'.

Er was in die tijd in de Verenigde Staten sprake van de wens om eigen, Amerikaanse concertmuziek te ontwikkelen.

(1p) Geef een verklaring voor het ontstaan van deze wens in die periode.

Op het concert liet Paul Whiteman geen klassiek symfonieorkest spelen, maar zijn eigen jazzband, aangevuld met strijkinstrumenten. Whiteman was van mening dat de eigen Amerikaanse concertmuziek herkenbare elementen zou moeten bevatten van zowel jazz als klassieke muziek.

(2p) Geef twee argumenten waarom (in deze opvatting) jazz kon bijdragen aan het tot stand brengen van een eigen Amerikaanse, concertmuziek.

Tijdens het concert van Whiteman zorgde George Gershwin voor een sensatie met zijn compositie *Rhapsody in Blue*. In geluidsfragment 1 hoor je het begin ervan.

Rhapsody in Blue werd geprezen vanwege de vele aansprekende jazzelementen. Toch is bij beluistering meteen duidelijk dat het niet om een standaard jazzcompositie (van rond 1924) gaat.

(3p) Geef voor onderstaande aspecten van *Rhapsody in Blue* aan waardoor deze compositie afwijkt van jazz uit die tijd:

- toonhoogte
- ritme en
- tempo.

Vanaf 1920 werden jazzbands en zwarte artiesten steeds vaker een bron van exclusief entertainment voor de witte elite, zoals in de Cotton Club in de New Yorkse wijk Harlem. In de shows werden vaak allerlei stereotypen van de Afro-Amerikaanse cultuur gepresenteerd. Wat het witte publiek fascineerde was het thema 'jungle', waarin dans en muziek leken te verwijzen naar een oorsprong in de Afrikaanse wildernis.

- (3p) - Beschrijf voor twee dansbewegingen in filmfragment 1 op welke manier ze lijken te verwijzen naar 'jungle'.**
- **Geef vervolgens een verklaring waarom dit thema zo'n aantrekkingskracht had op een welgesteld wit publiek.**

In 1927 werd de band van Duke Ellington het vaste huisorkest van de Cotton Club. In geluidsfragment 2 hoor je Ellingtons compositie *Creole Love Call*. Dit nummer paste goed in de 'jungle'-sfeer. Zo verwijst de term love call (lokroep) in de titel naar de dierenwereld. Ook de zang sluit hierbij aan.

(3p) Geef drie kenmerken van de zang die verwijzen naar de dierenwereld.

Een voordeel van zijn vaste werk bij de Cotton Club was dat Ellington zich als componist kon ontwikkelen. Zijn ambitie was om langere muziekstukken te schrijven die zich konden meten met symfonische werken uit de klassieke muziek. In 1935 werd de korte film *Symphony in Black* gemaakt over Ellingtons compositie *A Rhapsody of Negro Life*. In filmfragment 2 zie je een deel van deze film.

In de film wordt benadrukt dat Ellington met dit werk aansluit bij de 'hoge' klassieke muziekcultuur. Zo is het hele orkest in rokkostuum gekleed.

(2p) Noem twee andere elementen in het filmfragment waarmee wordt benadrukt dat Ellington in zijn werkwijze aansloot bij de klassieke muziektraditie. Laat de muziek buiten beschouwing.

In 1931 werd Duke Ellington in de Cotton Club opgevolgd door jazzzanger, danser en bandleider Cab Calloway. In filmfragment 3 zie je Cab Calloway en zijn orkest in de film *Stormy Weather* samen met het beroemde tapdance duo de Nicholas Brothers. Calloway trad ook samen met dit duo op in de Cotton Club.

De Nicholas Brothers dansen niet alleen op de muziek, hun act is geïntegreerd in het optreden van Calloway en zijn orkest.

(3p) Beschrijf drie manieren waarop dit gebeurt.

In filmfragment 4 zie je een optreden van Calloway en zijn band voorafgaand aan *Minnie The Moocher*, een korte tekenfilm met het meisje Betty Boop in de hoofdrol. Betty loopt samen met een vriendje weg van huis na een ruzie met haar ouders. Ze komen in een bos en belanden daar in een grot met vreemde wezens.

Het personage Betty Boop past bij het imago dat jazz (en de jazzcultuur) had bij het witte publiek in de jaren twintig en dertig in de Verenigde Staten.

(1p) Beschrijf welk imago jazz destijds had en geef een kenmerk van het personage Betty Boop dat daarbij past.

De zang van Calloway en zijn dansstijl leenden zich voor een persiflage (humoristische vertolking) in de tekenfilm. Deze persiflage zie je aan het einde van filmfragment 4.

(2p) Beschrijf voor de zang én voor de dans van Calloway op welke manier ze gepersifleerd worden in de tekenfilm.

Duke Ellington en Cab Calloway genoten in de jaren dertig nationale bekendheid in de Verenigde Staten. Behalve de geluidsfilm waren er nog andere nieuwe technische ontwikkelingen die dit nationale succes mogelijk maakten.

(1p) Noem twee van deze nieuwe technische ontwikkelingen.

De rol van de Cotton Club is omstreden. Toch zou je kunnen stellen dat de Cotton Club een belangrijke impuls vormde voor de emancipatie van de Afro-Amerikaanse cultuur.

(2p) Geef een argument voor en een argument tegen deze stelling.

Blok 3 Emancipatie in het Nederlandse theater

Dit blok gaat over het optreden van Ariana Nooseman in de Amsterdamse Schouwburg in de zeventiende eeuw en over Romana Vrede en haar rol in het toneelstuk *Race* uit 2017.

Ariana Nooseman debuteerde op 19 april 1655 als eerste vrouw op het toneel van de Amsterdamse Schouwburg. Dat blijkt uit de rekeningen van de schouwburg waarin zij op 30 juni 1655 voor het eerst werd vermeld. Haar salaris bedroeg fl. 76,50 voor zeventien speelbeurten, wat een fors bedrag was voor die tijd.

Zij speelde in de daaropvolgende jaren vele rollen, vooral in treurspelen. Een enkele keer speelde zij in een klucht. In 1658 en 1659 vertolkte zij de rol van Klaartje in het door haar echtgenoot (Jillis Nooseman) in 1645 geschreven stuk *Lichte Klaartje*.

Bij de programmering van voorstellingen in de schouwburg in de zeventiende eeuw werd er vaak voor gekozen om na een treurspel een klucht op te voeren.

(2p) Geef twee verklaringen voor deze keuze aan de hand van de inhoud van *Lichte Klaartje*.

In de zeventiende eeuw klonken in de Republiek vanuit het calvinistisch geloof bezwaren tegen toneel in het algemeen, en in het bijzonder tegen het (betaald) optreden van vrouwen.

(1p) Geef vanuit het calvinisme een bezwaar tegen het (betaald) optreden van vrouwen.

Binnen enkele maanden na het debuut van Ariana Nooseman in april 1655 traden er meer vrouwen op in de Amsterdamse Schouwburg. De Republiek liep hierin voor ten opzichte van andere Europese landen.

(2p) Geef hiervoor twee verklaringen vanuit kenmerken van de maatschappij van de Republiek.

Net als in de zeventiende eeuw is emancipatie in de 21e eeuw een kwestie in de theaterwereld in Nederland. De actrice Romana Vrede won voor haar rol van Susan in de voorstelling *Race* in 2017 de Theo d'Or, de prijs voor beste actrice. Romana Vrede is de eerste zwarte actrice in de Nederlandse toneelgeschiedenis die deze hoogste acteeronderscheiding kreeg.

In een recensie van de Volkskrant werd *Race* bestempeld als: "...een vileine en vermakelijke advocatenshow waarin regisseur Eric de Vroedt het racismedebat presenteert als entertainment".

In filmfragment 1 zie je twee scènes uit het begin van *Race*.

(2p) Geef voor twee aspecten van het spel aan op welke manier hier sprake is van entertainment.

Ook van de muziek en van het decor kan gezegd worden dat er sprake is van entertainment.

(3p) Geef voor twee aspecten van de muziek en voor een aspect van het decor aan op welke manier hier sprake is van entertainment.

'Waarom moet ik altijd in wit theater, bij dit soort gezelschappen, de vrolijke neger spelen?', zo vroeg Werner Kolf (de zwarte acteur) zich af tijdens de repetities van *Race*. 'Waarom moet ik een dansje doen en een grapje maken? Waarom mag de witte man de baas zijn?' Het personage van de zwarte advocaat in filmfragment 2 beantwoordt deels wél aan het stereotype beeld dat Werner Kolf schetst, maar het wijkt er ook van af.

(2p) Geef op basis van fragment 2

- een aspect van het personage dat wél aan het stereotype beeld beantwoordt en
- een aspect van het personage dat NIET aan dit beeld beantwoordt.

De theaterrecensent van de Volkskrant, Vincent Kouters, gaf aan dat hij de gekozen vorm (het racisme-debat presenteren als entertainment) beter vindt werken dan de verbeterde toon waarop het debat doorgaans wordt gevoerd. Toch kun je je afvragen of entertainment wel een geschikte vorm is.

(2p) Geef twee argumenten waarom entertainment GEEN geschikte vorm is om het racisme-debat te presenteren.

In filmfragment 3 stelt regisseur Eric de Vroedt de volgende vraag aan de orde: Is de advocaat stagiaire Susan hier omdat ze goed is, of omdat ze zwart is?

Het opwerpen van deze vraag zorgt voor ongemakkelijkheid die ook wordt vormgegeven door middel van mise-en-scène.

(2p) Geef voor twee verschillende elementen van de mise-en-scène aan op welke manier de ongemakkelijkheid vorm krijgt.

In het advocatenkantoor hangt een reproductie van een schilderij uit de zeventiende eeuw van Adriaen Hanneman. De titel van dit schilderij is *Postuum portret van Maria I Stuart met een dienstbode*.

De keuze voor deze verwijzing naar de zeventiende eeuw past in de thematiek van *Race*.

(1p) Leg uit op welke manier deze verwijzing past in de thematiek van *Race*.

Eric de Vroedt wil met *Race* bijdragen aan het debat in Nederland. Je zou kunnen stellen dat de schouwburg een uitgelezen plaats is voor het aanjagen van het maatschappelijk debat.

(2p) Geef twee argumenten vóór deze stelling.

Dit was de laatste vraag van het examen.

Klik op of als je de vragen nog eens wilt langslopen.

Klik op de knop 'stoppen' als je klaar bent.

Bronvermelding

De in dit examen gebruikte bronnen zijn vermeld in het examen zelf en/of in het correctievoorschrift, dat na afloop van het examen wordt gepubliceerd.

Beschikbaar gesteld door Stichting Studiebegeleiding Leiden (SSL).

Voor alle eindexamens, zie www.allexamens.nl. Voor de perfecte voorbereiding op je eindexamen, zie www.salleiden.nl

Einde